

Bronius Liesis-Naktis

Išsamių partizanų vadų, net Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (toliau – LLKS) vadovybės narių, biografijų nėra labai daug parengta. Nuošalyje palikę istorikų mėgėjų tyrimus, randame keletą asmenybių, kurios susilaukia (ne)proporcingai daugiau dėmesio. Tokie yra Jonas Žemaitis¹ ir Adolfas Ramanauskas². Atskirai paminėtini sistemingi sociokultūrinės istorijos linkme orientuoti Enrikos Kripienės biografiniai tyrimai: prozopografinis partizanų vadų tyrimas³ bei Juozo Šibailos biografija⁴, taip pat tekstologinio parengimo ir istorinio tyrimo prasme solidi Lokio rinktinės vado Balio Vaičėno rašytinio palikimo publikacija⁵. Daugumos vadų atveju paprastai turime gana pabirus faktus, išsimečiusius po skirtingo svorio ir patikimumo leidinius, pavyzdžiui, Broniaus Liesio atveju tai yra nuolat jam „prikabinama“ klaidinga profesija⁶. Apibendrinant šio kovotojo atvejį, oficialiu lygmeniu tėra trumputė biograma su faktinėmis klaidomis⁷. Todėl šio straipsnio tikslas paprastas – klasikinis baltos dėmės pildymas.

Apžvelgiant su B. Liesio kovine biografija susijusią istoriografiją, išryškėja daugumos partizanų biografijų bendras požymis – itin mažai žinių apie pirmąjį kovos etapą. Kuriantis apygardoms ir kovotojų pareigoms kylant, informacijos gausėja. Viena vertus, tokią situaciją lemia šaltiniai – kuriantis stambesniems teritoriniams vienetams, gausėja ne tik išskylančių vadų veiklą tiesiogiai fiksuojančių partizanų dokumentų, bet ir sovietinių represinių struktūrų dokumentaci-

jos. Kita vertus, istoriografinį rezultatą lemia ir istorikų keliami tikslai – rašyti rinktinių ir apygardų, taigi stambesnių kovinių vienetų, kurie ir susikūrė vėliau, istorijas⁸.

Renkant medžiagą straipsniui, buvo stengiamasi išlyginti faktografinį fragmentiškumą ir netolygumą, t. y. nuosekliai pateikti, kiek leidžia šaltiniai, kuo išsamesnę B. Liesio partizanavimo istoriją, apimant ne tik paskutinį gausiausiai dokumentuotą LLKS etapą. Šią užduotį dėl informacijos pobūdžio tik iš dalies pavyko įgyvendinti. Liudijimai apie ankstyviausią kovų etapą yra skurdūs, išsimėtę po skirtingas baudžiamąsias bylas, pabirę įvykių liudininkų prisiminimuose. Toks tyrimas yra ypač imlus laikui, neabejotina, kad ir šiuokart daug medžiagos liko nepaliesta.

Rašant tekstą, stengtasi pasakoti vieno asmens biografiją rišant ją su bendra pasipriešinimo raida, leidžiančia sklantesnę biografinių faktų interpretaciją. Taip pat siekta apčiuopti B. Liesio asmens paveikslą, greta kovotojui priskirtų ir jo vykdytų kovinių ir kitų partizanų sąjūdžiui svarbių funkcijų – rekonstruoti žmogaus paveikslą.

Remtasi sovietinių represinių struktūrų dokumentais, amžininkų atsiminimais (publikuotais ir interviu medžiaga (su seserimi Danute Liesyte), partizanų dokumentais. Svarbiausias partizanų dokumentų korpusas – 2014 m. rastas apie 1950 m. metaliniame konteineryje paslėptas Prisikėlimo apygardos štabo archyvas, kuriame išliko daugiau kaip 1000 originaliųjų partizanų dokumentų lapų⁹. Tarp jų – ne tik einamieji

LLKS Visuomeninės dalies ir jos Tautinio skyriaus reikalai ir rūpesčiai, bet ir itin įdomus unikalus autografas – Tautinio skyriaus viršininko Broniaus Liesio-Nakties asmeninė darbo užrašų knygutė.

KOVOTOJO PRIEŠISTORĖ

Siekiant geriau pažinti B. Liesio asmenybę, reikėtų bent trumpai apžvelgti jo šeimos istoriją. B. Liesio tėvai – Bronius Liesis ir Marijona Juodikaitė – susipažino mokytojaudami Ramygalos „Saulės“ progimnazijoje. M. Juodikaitė (g. 1890 m.) dar nepriklausomybės išvakarėse buvo įgijusi mokytojos profesiją – išklausiusi „Saulės“ draugijos Kaune organizuotus pedagoginius kursus¹⁰. B. Liesiui vyresniajam, kaip ir daugumai to meto valstietiškos kilmės inteligentų, buvo nelengva įgyti išsilavinimą, tačiau baigęs mokslus jis padarė gana sėkmingą pedagoginę ir visuomeninę karjerą: 1920 m. buvo paskirtas Ramygalos progimnazijos direktoriumi, 1929–1930 m. dirbo Utenos valstybinės gimnazijos (iki tautininkų perversmo besivadinusios Utenos „Saulės“ gimnazija), o nuo 1932 m. – Jurbarko valstybinės „Saulės“ gimnazijos direktoriumi; priklausė Lietuvos šaulių sąjungai, buvo aktyvus tautininkų partijos narys. 1934 m. visa Liesių šeima iš Ramygalos persikėlė į Jurbarką¹¹.

Liesiai susilaukė trijų vaikų: 1922 m. balandžio 16 d. gimė dvyniai Antanas ir Bronius, 1925 m. – Danutė. Jie buvo aktyvūs visuomenininkai, gyvai besidomintys bendruomenės ir valstybės reikalais, rimtai žiūrėję į mokslą ir išsilavinimą. D. Liesytė prisimena tėvus sakydavus: „Mes Lietuvą pagimdėme“, tokios nuostatos jie tikėjosi ir iš savo vaikų¹². Pedagogų Liesių namuose buvo vengiama tiesioginės vaikų kontrolės – nebuvo tikrinami namų darbai ar mėginama kaip nors „pritempti“ mokslo rezultatus, nors

pažymiai tikrai nebūdavo vien tik aukščiausi. Vaikams buvo paliekama daug asmeninės atsakomybės. Bronius net septynis gimnazijos dalykus baigė tik patenkinamai. Lietuvių ir lotynų kalbos, Lietuvos istorija, matematika buvo įvertintos ketvertu, o aukščiausias įvertinimas atiteko tik tikybai ir paišybai¹³. Vis dėlto tėvams buvo labai svarbu, kad vaikai siektų aukštų tikslų. Ypač tą jautė brolis dvynys Antanas. Būdamas ryškesnės prigimties, jis mėgdavo pasirodyti, siekdavo pirmaiti ir vadovauti. Vidurinio mokslo pakopoje Antanas, paskatintas tėvų, net peršoko keletą metų: nebaigęs keturių pradinės mokyklos skyrių, pabandė tiesiai stoti į antrą gimnazijos klasę ir sėkmingai išlaikęs egzaminus galutinai įsitvirtino kaip šeimos „vyresnėlis“¹⁴.

Skirtingi brolių paveikslai išliko ir jaunesniosios sesers Danutės atmintyje. Ji prisimena, kaip kartą Antanas susilažino Laisvės alėjoje, kad persivers per galvą. „Jis buvo mėgėjas tokių išsišokimų, pasirodyt, kad vat, kas aš esu“, – pripažindama, kad tada jai tai darė įspūdį, pasakoja D. Liesytė¹⁵. Tuo tarpu Bronius pasižymėjo kitokiais būdo bruožais: „Atsimenu, buvo mokykloje šokiai ir Bronius mane išvedė šokti. Man buvo labai didelis netikėtumas. Antanas to nedarė, o Bronius išvedė mane šokti. Jis buvo jautrus, bet visas buvo viduj. Buvo stipresnis už Antaną <...>.“¹⁶

Greta visų šeimos narių polinkio į kalbą ir literatūrą, šeima dalijosi ir aistra muzikai. Liesių namuose Jurbarko stovėjo pianinas. B. Liesis vyresnysis, kai nebūdavo vargonininko, pats grieždavo vargonais Ramygalos bažnyčioje. Groti jis buvo išmokęs iš savo tėvo, profesionalaus vargonininko, ir kompozitoriaus Juozo Naujalio, pas kurį porą metų mokėsi. Prieš pasitraukdamas į Rusiją, Pirmojo pasaulinio karo metais jis net keletą metų oficialiai dirbo vargonininku¹⁷. Ilgesingai šeimos sueigas prisimena

D. Liesytė: „Visi mes dainuodavom, nes mano mama labai mėgo. Pas mano senelius ten vakare, kaime, išeidavom ten prie kelio <...> visi ir dainuodavom.“¹⁸ Broliai, ypač išdykauti mėgdavęs Antanas, dažnai kurdavo humoristines daineles. D. Liesytė prisimena jas skambėjus prie skautų laužo. Vėliau, jau partizanaujant miškuose, dvasią keliančią Liesių kūrybą prisimins ir jų kovos draugai, ir ryšininkai.

1940-ieji pasitiko brolius tik jiems pradėjus studijuoti universitete. Paskutinės klasės gimnazistas B. Liesis dar gyveno Jurbarke, tačiau jau rudenį persikėlė į Kauną ir pradėjo mokytis Vytauto Didžiojo universiteto Technologijos fakulteto Mechanikos skyriuje¹⁹. Jo brolis, svajojęs apie žurnalistikos specialybę, tėvo spaudžiamas ir neturėdamas tam „nei noro, nei gabumų“²⁰, jau metai kaip studijavo Kaune mediciną²¹.

1941 m. birželio 14 d. visi namuose Jurbarke (Vydūno g. 5) buvę Liesių šeimos nariai buvo išvežti į Sibirą²². B. Liesis vyresnysis buvo atskirtas nuo šeimos ir išvežtas į Rešiotų lagerį, kur 1942 m. kovo 25 d. tardymo metu mirė²³. M. Liesienė su dukterimi Danute ir veikiausiai kartu gyvenančia vyro seserimi Stefanija Liesyte buvo ištremtos į Komiją²⁴, iš ten Marijona ir Stefanija į Lietuvą jau nebegrižo²⁵. M. Liesienė pasižymėjo aukšta krikščioniška morale²⁶. D. Liesytė prisimena mamą vienintelę iš gausaus būrio moterų, pasirinkusių „socialistinio derliaus“, į prižiūrėtojų klausimą atsakius sąžiningai ir be užuolankų: „Taip, aš ėmiau bulves, nes buvau alkana“. Po kelerių lagerio metų grįžusi į tremties vietą pas dukterį, moteris jau buvo praradusi sveikatą ir netrukus mirė.

Vieninteliai, išvenę pirmosios trėmimų bangos, buvo studentai Antanas ir Bronius, kurie birželio 14-osios naktį nakvojo Kaune. Neteko girdėti, kad per visą likusį gyvenimą išdraskytos Liesių šeimos nariams būtų pa-

vykę susitikti, susisiekti ar bent gauti žinių vieniems apie kitus*.

Nenuostabu, kad jaunuoliai, augę šeimoje, kurioje patriotinis auklėjimas buvo laikomas ne mažiau svarbus nei išsilavinimas, įsitraukė į rezistencinę veiklą. Juolab kad B. Liesis vyresnysis Pirmojo pasaulinio karo metais Peterburge iš arti regėjo bolševikų revoliucijos siaubą, diegiamus socialistinės visuomenės „laimėjimus“ ir apie juos nemažai pasakojo vaikams. Po šeimą ištikusios tragedijos toks posūkis gal buvo ir neišvengiamas.

Nei istoriografijoje, nei atsiminimuose nėra duomenų, kad B. Liesis būtų dalyvavęs pasipriešinimo organizacijų veikloje pirmosios sovietų okupacijos metu ar kad būtų susijęs su Birželio sukilimo dalyviais. Spėtina, kad į aktyvų pasipriešinimą jis įsitraukė nacistinės okupacijos metais, kai įstojo į kraštiečio Lietuvių aktyvistų fronto (toliau – LAF) nario Petro Paulaičio 1942 m. vasario 16 d. Jurbarke įkurtą Laisvės gynėjų sąjungą (toliau – LGS). Ši sąjunga veikė lokaliai ir buvo tam tikra prasme atsišakojusi nuo Lietuvių fronto, įsteigto Birželio sukilimo organizatoriaus LAF, o P. Paulaitis palaikė artimus ryšius su „frontininkais“, ypač Kauno, tad LGS nuo pat pradžių buvo ir didesnio pasipriešinimo organizacijų tinklo Lietuvoje dalis.

Nusakant Lietuvos partizanų sąjūdį kaip iš pilietinės iniciatyvos kilusį organizuotą savaiminių ginkluotų struktūrų veikimą, galima teigti, kad būtent nuo jurbarkiškių Laisvės gynėjų laikotarpio prasidėjo B. Liesio partizanavimo kelias. Šis jo biografijos faktas taip pat atskleidžia kelias svarbias Lietuvos partizanų pasipriešinimo charakteristikas: kaip savaiminio sąjūdžio „iš apačios“ ir kaip reiškinių, formuoto ankstesniųjų socialinių ryšių, tinklų ir struktūrų²⁷. 1942 m. užsiėmę B. Liesio ryšiai truko iki pat 1949 m., visame rezistentų kelyje ir vėl sutiksime tas pačias asmenybes.

PARTIZANINĖS KRAŠTO GYNYBOS PRADŽIA

Vokietmetis pasižymėjo pasipriešinimo organizacijų ir iniciatyvų jas suvienyti gausa. Didžiosios pasipriešinimo organizacijos persiorganizavo, pavyzdžiui, jau minėtas LAF virto Lietuvių frontu, aprėpiančiu visą Lietuvos teritoriją, o jo vadovybės branduolys telkėsi tarp Kauno ir Vilniaus universitetų profesūros²⁸, artimai bendraujančios su pažangiausiu Lietuvos jaunimu. Studentai palaikė nuolatinius ryšius su savo tėviškėmis ir dažnai vėliau (jau sovietiniam represiniam aparatui spaudžiant) grįždavo ten tęsti kovos, įgaunančios jau ginkluotą pobūdį. Tokiems priklausė ir Vytauto Didžiojo universitete studijavę broliai Liesiai. Kartu kūrėsi visiškai naujos organizacijos, o iš jų stipriausia karinė jėga buvo Lietuvos laisvės armija (toliau – LLA).

Be to, vyko dar ir kitas procesas, kurį būtų galima nusakyti kaip aktyvų, visapusišką veikimą „iš apačios“: darbovietėse, gimnazijose steigėsi pasipriešinimo rateliai ir tokie besikuriantys struktūriniai vienetai buvo įtraukiami į didesnių organizacijų veiklą priskiriant jiems konkrečias funkcijas (pavyzdžiui, spaudos dauginimo ar platinimo). Taip kūrėsi ir plėtėsi pasipriešinimo tinklai vėliau papildė ginkluoto partizanų judėjimo struktūras.

Mažas visoje Lietuvoje vykusio proceso modelis buvo ir brolių Liesių baigta Jurbarko gimnazija, kurioje mokytojavo daug prie Kęstučio apygardos veiklos prisidėjęs jau minėtas P. Paulaitis. Pasak disidento ir jo gero bičiulio Petro Girdzijausko, P. Paulaitis Jurbarke buvo atidaręs vyresnių gimnazistų klubą, kuriame skleidė patriotines idėjas, platino spaudą ir „tyrinėjo, mėgindamas numatyti kiekvienam vietą būsimos pasipriešinimo organizacijos struktūroje“²⁹. Būtent iš jos vėliau išaugo jau minėta ginkluotos

rezistencijos grupė LGS, kuri rengėsi realiam ginkluotam pasipriešinimui.

Per P. Paulaitį abu broliai Liesiai buvo išsiųsti į Abvero (vok. Abwehr) – vokiečių karinės žvalgybos – mokyklą mokytis diversinių veiksmų prieš – Raudonosios armijos – užnugaryje. Tai buvo paskutinis desperatiškas vokiečių bandymas atsigręžti į lietuvių visuomenę ieškant palaikymo prieš dabar jau visu pajėgumu puolantį priešą. Po kreipimosi į kai kuriuos lietuvių karininkus su prašymu bolševikų užnugaryje suorganizuoti nedidelius partizanų dalinius buvo surinkta maždaug 100 būsimųjų žvalgybų-diversantų. Dalis šių eilinių net nepildydavo jokių stojamųjų anketų, buvo priimami pagal grupės karininko pateiktą sąrašą neišardant Lietuvoje suformuoto būrio struktūros. Su Kauno grupe, kuriai priklausė ir abu broliai Liesiai, buvo pasirašyta sutartis, įpareigojanti desantininkus parskraidinti į pageidaujamas (kitapariant, jiems iš anksto pažįstamas) vietas su ginklais, amunicija ir maistu³⁰. Tokių grupių, kurioms Vokietijos tikslai tebuvo tiek svarbūs, kiek atitiko nepriklausomybės restitucijos scenarijų, ir kurios dar rengimosi metu lietuvių instruktorių buvo mokomos nepaklusti vokiečiams (tokias instrukcijas buvo girdėjusi ir grupė, kurioje buvo abu broliai Liesiai)³¹, lojalumas Reichui buvo teoriškai numanomas ir situacinis, o realiai gauta nauda – menka. Pagrindinės desantininkų grupės buvo nuleistos 1944 m. gruodžio antroje pusėje ir 1945 m. sausio mėnesį³².

Nors sugrįžę desantininkai Lietuvoje pradėjusiam formuotis partizaniniam pasipriešinimui buvo šiočia tokia techninė paspirtis (atsigabeno radiotechnikos) ir neabejotina moralinė parama gyventojams, jie neturėjo didesnės įtakos pasipriešinimo raidai ar bendram koviniam potencialui. Vis dėlto Abvero mokyklose desantininkai buvo rengiami veikti kaip jaunesnieji partizanų vadai. Nors nemaža jų dalis buvo sovietų susekti ir

suimti nespėję nieko gero nuveikti, kai kurie, kaip ir B. Liesis (ir jo brolis), nusileidę pradėjo „daryti karjeras“ partizanų organizuoto pasipriešinimo struktūrose ir pakilo iki pat aukščiausių suvienyto sąjūdžio postų.

1944 m. gruodžio 21 d. desantu nuleista brolių Liesių ir Vytauto Sakalausko trijulė patraukė pas pažįstamus patikimus žmones – brolių tetą, mamos seserį, Oną Juodikaitę, gyvenančią Padruskalnio kaime prie Vadaktų. Vyras tąkart nei ilgai užsibuvo, nei per daug pasakojo: pralinksmino tetą parodydami nusileidimo metu perplėstas kelnes, prasarė sieksią atsilyginti už represuotus artimuosius ir susirinkę būtiniausius daiktus patraukė ieškoti partizanų³³.

Parašutinininkų nuotykiškai keliaujant jau iš Jurbarko į paskirtą partizaninės kovos vietą aprašyti ir publikuoti net porą kartų: pirmąkart skelbti paties B. Liesio užrašyti dar partizanų spaudoje, o antrą kartą – nepriklausomybės metais užrašytuose Leonoros Grigalavičiūtės, vyriausiosios partizanų vadovybės, kurioje vėliau teks dirbti Liesiams, ryšininkės, atsiminimuose³⁴. Ji buvo ir B. Liesio mylimoji. Abu užrašymai detaliai panašūs, nors juos skiria kone pusė amžiaus. Toliau pateikiamas B. Liesio pasakojimas:

„Tai atsitiko 1945 m. kovo pradžioj. Mes – trys jauni, neseniai „iš dangaus nukritę“ ir dar ugnies „neuostę“, partizanai keliavome nepažįstamomis apylinkėmis paskirimo vieton. Naktis buvo tamsi ir vėjuota. Pustė.

Dienavoti buvome numatę šiapus Dubyosos. Staiga kelias, kuriuo žengėme, pasisuko į dešinę.

– Stoi: Kto tam? – Prieš mus už 20 metrų atsirado pantoninis tiltas ir sargyba.

Pirmoji mintis buvo bėgti. Tačiau ir užpakaly savęs turėjome rusus. Draugas tuojau susiorientavo:

– Svaji. – O ir tęsdamas skiemenis pridūrė: – Enkavėdė.

– Pažaluistva.

Per tiltą perėjom laimingai. Aušo. Užeiname į vieną sodybą – rusai. Užiname kitą – rusai. Tąkart įsitikinome, kas per magiškas žodis – „enkavėdė“.

Pagaliau atradome nuo kareivių tuščių ūkį. Šeiminkams prisistatome NKVD agentais. Įsiperšame nakvynėn.

Apie pietus pastebime aplinkui rusus. Kaimas krečiamas. Trys mašinos, išlaidinusių kareivius, nuvažiavo sau.

Greitai pasiruošiamė. Nutariame laikytis sodyboje iki vakaro. Matome, kaip iš kairės ir dešinės vis artimesni ūkiai krečiami. Tuoj ir mūsų eilė. Tačiau ir saulė jau visai leidžiasi.

Laikas: atsidarome duris ir jau veršimės lauk. Tačiau atsivėrusi ugnis suveja mus vėl atgal. Namas apstotas: iš visų pusių subėga pagalba.

Skubiai lipame ant aukšto. Prasiplėšę stogą ieškome taikinių. Tačiau priešas slapstosi už eglitvorės ir taikinių. „Desantininkų mokykloje“ išmokyti šaudyti tiktai į pastebimus taikinius, į priešą ugnį neatsakome.

Kulkos zvimbia pro ausis, rekošetuoja nuo dūmtraukio, ardo stogą. Išsigelbėti vilties nėra. Pasimeldžiame. Atsisveikiname vienas su kitu. Pasiruošiamė žūti. Šaudymas pertraukiamas. Reikalauja pasiduoti. Neatsakome.

Vėl atsiveria ugnis. Jauniausias draugas nebeišlaiko. Su buože išmuša pastogės langą ir, sušukęs „pasiduodu“, šoka laukan.

Lauke šūkauna: „Dar du esate. Pasiduokite. Degsim namą.“ Susidaro įspūdis, kad tai daugumoje „stribai“.

Draugo pavyzdys veikia gundančiai. O gal kartais ir mus... Stumiame tą mintį šalin.

Lauke šaukia: „Nešaudykit. Savus kliudykit.“ Namas ant lygaus lauko ir kulkos, įėjusios kiaurai pro namo sienas, graso patiems jį apsupusiems. Vėl šaudymas nutyla.

Skubiai lipame žemyn. Aptariame ginimosi planą: priešui veržiantis vidun, pro kitą pusę šoksime laukan ir toliau kausimės

lauke. Tam tikslui atplėšiam užkaltas atsarginės duris.

Mums betriūšiant, gretimame kambary pasigirsta žingsniai. Ilgiau gaišti negalima. Smunkame laukan.

Lauke šviesu, kaip dieną. Sniegas. Mėnesiena. Tačiau priešo nesimato.

Nustebę – negi priešas būtų pasitraukęs – sukame pro namo kampą. Nieko: Ar jau pasiuto? Dar daugiau nutolę nuo namo, sukame už kito kampo. Dėl visa ko rėkiame: „Pasiduokit. Degsim namą.“

Senasis šeimininkas betempiąs kopėčias naman. Eidami per kiemą, aprėkiame jį. Staiga iš už eglitvorės:

– Kas ten?

Rankos kiekiau suspaudžia ginklą.

– Ar savi?

Į kvailą klausimą atsakymas paprastas:

– Savi, savi.

– Tiktai nešaudykit į mus.

Kaip beišgalėdami raminame, kad „saviškių“ nešaudome ir žengiamo už eglitvorės. Ilgiausia virtinė, iš dviejų pusių namą supanti, už jos pasislėpusi. Prisijungiame prie grandinės galo ir stovime, automatus į namą atkišę. Padedame „stribams“ šūkauti.

Tačiau iki Paskutinio Teismo dienos taip nestovėsi. Balsiai galvoju: „O gal jie, rupūžės, į daržinę sulindo. Einam patikrinti.“

Ginklus atkišę daržinės link, „bailiai“ slenkame artyn. Kišame nosis vidun. Paskui apeiname ją iš kitos pusės ir... iš pradžios pamažu, paskui greityn, greityn, ant galo tekini, daržinę prisidengdami, pasitraukiame.

Dar ilgai girdėjosi šaudymas ir laukinis „stribų“ šūkavimas, kol jie tuščią namą „paėmė“.

Toks buvo mūsų pirmasis „ugnies krikštas“, bet jis davė mums gerą pamoką:

– Ir blogiausioje padėty nenusimink. Išėitis visada yra.³⁵

ROLANDO BŪRYJE

Tokiu svarių kovos krikštu prasidėjo B. Liesio partizano kelias gimtojoje Žemaitijoje. 1944 m. vasarą ties Vidurio Lietuva ilgesniam laikui sustojo frontas. Dėl to ankstesnės pasipriešinimo struktūros Vakarų Lietuvoje, kitaip nei anksčiau okupuotose rytinėse ir pietinėse teritorijose, įgijo laiko persvarą persigrupuoti, permąstyti situaciją, parengti pasipriešinimo strategiją ir „iš viršaus“ (kiek pajėgė) organizuoti pasipriešinimą. Į Žemaitiją plūdo įvairių antinacinio pasipriešinimo organizacijų atstovai, rezistencijos štabų nariai papildė savo organizacijų regioninius skyrius Raseiniuose, Tauragėje, Kelmėje, Jurbarkė³⁶. Todėl Žemaitijos partizanai patyrė didesnę antinacinio pasipriešinimo metu susiformavusių struktūrų įtaką, ypač LLA, nors, pavyzdžiui, Jurbarko valsčiuje itin stipriai veikė Lietuvių frontas.

Štai kodėl pasiekę Jurbarko apylinkes broliai sutiko nemažai seniai pažįstamų kovos (ir ne tik) draugų, tarp kurių buvo ir P. Paulaitis, taip pat oro keliu į Lietuvą sugrįžęs Vytautas Gužas, būsimasis Jūros srities štabo viršininkas, su kuriuo jie greičiausiai susipažino mokydami toje pačioje Abvero mokykloje³⁷.

Ištrūkė iš aprašytos priešo apsupties, broliai sėkmingai pasiekė paskyrimo vietą – Lydžio rinktinės Kadagio kuopos Rolando būrį, veikiančią daugiausia Gaurės valsčiuje³⁸ (dažniausiai stovyklaujantį Purviškių miško masyve tarp Gaurės ir Eržvilko, todėl kartais vadinamą tiesiog Purviškių būriu). Lydžio rinktinės riba kaip tik ėjo maždaug ties Vidukle (apėmė Nemakščių valsčių)³⁹, o Rolando būrio laikymosi vietos buvo ne toliau kaip už geros dienos (ar nakties) žygio kelio nuo Liesių tetos O. Juodikaitės namų, taigi – daugmaž pažįstamos vietos.

Pati Lydžio rinktinė – viena stipriausių ir pajėgiausių Pietų Žemaitijoje – buvo

išskirtinė net ir turint omenyje visai Lietuvai būdingą didelį mokytojų procentą partizanų gretose. Ji formavosi aplink Eržvilko gimnaziją. Rinktinės branduolį sudarė asmenys, vienaip ar kitaip priklausantys ir karinėms struktūroms, ir švietimo sektoriui (tarp Eržvilko mokytojų būta ir atsargos ar jaunesniųjų karininkų, ir šaulių, ir LLA narių⁴⁰). Iki 1946 m. kovo mėnesio vadovybė – gimnazijos direktorius ir mokytojai – vadovavo rinktinei iš už gimnazijos sienų, vėliau jiems teko pereiti į nelegalią padėtį – persikraustyti į miško stovyklas ir bunkerius. Rinktinė buvo ne tik viena didžiausių (1946 m. turėjo tris kuopas po keletą (3–5) būrių ir apėmė 16 valsčių teritoriją), bet ir intelektualiai pajėgi. 1946 m. rinktinės vadovybė net bandė vienyti partizanų pajėgas steigdama apygardą⁴¹.

Mokytoju buvo dirbęs ir būrio vadas Antanas Jonikas, pasirinkęs Rolando slapyvardį. Amžininkų liudijimu, ir pats A. Jonikas-Rolandas buvo labai inteligentiškas, apsisikaitęs žmogus⁴², o jo būrys garsėjo šviesiais vyrais. Abu broliai Liesiai prisimenami kaip išsilavinę, gerai žinomos ir gerbiamos apylinkėse šeimos nariai – „Saulės“ gimnazijos direktoriaus vaikai⁴³.

Be kovinio ir intelektualinio indėlio į Rolando būrį, Liesiai išliko atmintyje ir kaip pagrindiniai partizanų dainų atlikėjai. Jie įėjo į „geriausią visoje apylinkėje“ rolandiečių kvartetą, kuriame, be brolių Liesių, dar buvo V. Gužas ir Jeronimas Budnikas⁴⁴. Sekant B. Liesio partizaninį kelią matyti, kad kuo toliau, tuo labiau ši veikla – ugdyti kovotojų ir visos visuomenės dvasią kovose už laisvę – taps jo nuolatinis rūpesčiu.

1945–1946 m. Rolando būrys vykdė visos Lietuvos partizanams būdingą veiklą: trukdė įsitvirtinti okupacinėms administracinėms struktūroms (užiminėjo valsčių centrus, seniūnijas, rinkimų apylinkes, kitas sovietinės įstaigas, naikino rastus mobilizacinius,

mokesčių, rinkimų dokumentus), rūpinosi gyventojų apsauga (trukdė kolonistams iš SSRS apsigyventi ištremtųjų ūkiuose, rengė pasalas sovietiniams kariniams daliniams ir sribams) ir jų informavimu (buvo įsitraukę į rinktinės laikraščio leidybos procesą: rinko informaciją ir paramą spaudai, platino spaudinius). 1945 m., B. Liesiui tik įsitraukus į rolandiečių veiklą, Žemaitijoje vis dar buvo veikiama dideliais, iki šimto žmonių būriais, kovojama atvirose poziciniuose mūšiuose, o iki metų pabaigos partizanams vis dar pavykdavo užimti ir keletą valandų visiškai kontroliuoti miestelius ir valsčių centrus⁴⁵.

Didžiausia šio dar masinio laikotarpio Rolando būrio kovinė operacija buvo Gaurės miestelio užėmimas 1945 m. rudenį.

Gaurės paėmimas buvo derinamas su gretimo miestelio – Girdžių – puolimu. Buvo veikiama dviem būriais – Rolando ir gretimam Pavidaujo miške besilaikančio Gintaro (pavadinto pagal būrio vado Gintaro slapyvardį). Gintaro būryje veikė daug vyrų, anksčiau ieškojusių prieglobsčio nuo mobilizacijos į Raudonąją armiją naikintųjų batalionuose. Išvydę realias sribų darbo sąlygas, vyrai suprato, kad taip nepavyks saugiai pasislėpti ir talkinti saviesiems, todėl pamažu pasitraukė pas partizanus⁴⁶. Keli šio būrio nariai gerai išmanė vidinę „sribynės“ tvarką ir padėjo sudaryti puolimo planą. Taip pat nemažai informacijos pateikė ir buvęs eržvilketis gimnazistas Vladas Jončia-Vaidotas, kuris tuomet dirbo Gaurės valsčiaus sekretoriumi⁴⁷. Jau nepriklausomybės metais kalbintas puolime dalyvavęs partizanas Stasys Plienaitis-Valdemaras gana detalai prisiminė operacijos planą: „Nueisim ryte, kai prie sribų būstinės nueina sargyba (naktį du visada patruliuodavo). Keturiese pulsime sribų būstinę, du užims tiltą per Šešuvį (kad atkirstų kelią į Tauragę), du uždarys kelią į Eržvilką, trys užims valsčiaus pastatą, du likviduos komunistus Pranskaičius, du Gaurės kapinėse globos sužeistuosius, du nukirps telefono į

Tauragė laidus. Taip visi mes (iš viso mūsų buvo apie 15 vyrų) turėjome savo užduotį. Ženkla puolimui (iššauti raketą) turėjo duoti tie, kurie bus prie Šešuvies tilto, nes jiems toliausiai eiti.⁴⁸ Broliams Liesiams ir V. Gužui, šiek tiek mokantiems rusų kalbą, teko užduotis užimti valsčiaus centrą. Sėkmingai ją įvykdę, jie galėjo atsirinkti partizanus dominančius okupacinės valdžios dokumentus⁴⁹. Greičiausiai toks ir buvo operacijos tikslas.

Gaurę partizanai sėkmingai puolė dar kelis kartus, tačiau 1946 m. sovietinės jėgos struktūros ėmėsi intensyvesnių ir geriau koordinuotų kovos veiksmų, buvo pradėtos taikyti agentūrinės operacijos, t. y. bandyta įsiskverbti į partizanų struktūras ir naikinti jas iš vidaus. Nepaisant vis sunkėjančių kovos sąlygų, toliau vyko partizanų struktūrų centralizacijos procesai, į juos buvo įtraukiami gambiausi ir pajėgiausi partizanai. Veikiausiai 1946 m. pabaigoje arba 1947 m. pradžioje partizanų štabuose pradėjo dirbti ir B. Liesis, kaip V. Gužo „komandos“ narys. Pasak Rolando būrio ryšininkės Onos Mockutės, kai „Gužas išėjo dirbti į [Lydžio rinktinės] štabą, jis išretino Rolando būrį, pasiimdamas iš jo gabius, drąsius vyrus, tokius kaip Antaną ir Bronių Liesius“⁵⁰. Vėliau V. Gužas vėl padarys tą patį – kildamas aukštyrų kartu su savimi vesis ir talentą parodžiusius, pasitikėjimą pelniusius bendražygius.

PARTIZANŲ VADOVYBĖS ŠTABUOSE

Žemaitijos partizanų organizacija patyrė dar vieną užsilaikiusio fronto poveikį – partizanų struktūros čia kūrėsi pastebimai vėliau negu likusioje Lietuvos dalyje. Tačiau ilgainiui žemaičiai ne tik susilygino su kitomis teritorijomis, bet ir iškilo kaip stipriausias organizacinis centras, kuriame intensyviausio intelektualinio ir organizacinio etapo metu visu pajėgumu darbavosi ir B. Liesis.

Šis kelias buvo ilgas, sudėtingas ir kupinas iššūkių. Pirmas žingsnis visiškos centralizacijos link buvo žengtas 1946 m. rugsėjo 12 d. Po ilgų svarstymų pagaliau įkurta Pietų Žemaitijos partizanus vienijanti Jungtinė Kęstučio apygarda (nuo 1948 m. – tiesiog Kęstučio apygarda). Pirmasis Kęstučio apygardos vadas, garsusis Juozas Kasparavičius-Visvydas, žuvo vos po pusmečio. Po šios ir kitų 1947 m. pradžios netekčių Kęstučio apygardos vadovybės štabuose prasidėjo naujas intensyvių persitvarkymų metas. Gegužės 20–25 d. vykusiame Kęstučio apygardos vadų suvažiavime apygardos vadu buvo išrinktas Jonas Žemaitis. Su jo vardu Pietų Žemaitijos partizanai užėmė lyderių poziciją tolesniuose centralizacijos procesuose.

Formuojant naują apygardos štabą, buvo pakviesta nemažai žmonių iš Lydžio rinktinės, tuo metu – stipriausios apygardoje. 1947 m. rudenį naujajame štabe atsidūrė ir abu broliai Liesiai.

Atkurti B. Liesio veiklą Kęstučio apygardos štabe yra sudėtinga. Šios itin svarbios apygardos štabo narių veiklos liudijimai daugiausia yra išsimėtę po skirtingas kęstutėnų baudžiamąsias bylas. Suimta Kęstučio apygardos štabo ryšininkė Rožė Jankevičiūtė liudijo, kad esą Kaukas (tuo metu B. Liesis naudojo šiuo slapyvardžiu) Kęstučio štabe buvęs trumpai, iki paskyrimo Prisikėlimo apygardos Informacinio skyriaus viršininku, ir Kęstučio štabe jokių pareigų nėjęs⁵¹. Kita ryšininkė Leonora Grigalavičiūtė, kalbinta jau nepriklausomybės metais, teigė, kad B. Liesis dirbo „apygardos štabo Propagandos skyriaus viršininku“⁵². Sugretinus įvairių laikotarpių liudijimus, spėtina, kad Kęstučio štabe B. Liesis nėjo jokių oficialių pareigų, bet talkino dirbant techninį darbą, o jo vėliau, Prisikėlimo apygardoje ir LLKS laikotarpiu, būdavo itin daug (sekretoriaudavo posėdžiuose, rengdavo protokolus). Vargu ar J. Žemaitis būtų

išsiuntęs žmogų visai be darbo štabe patirties formuoti visos apygardos, kuriai net buvo numatytos išskirtinės funkcijos. Turint omenyje jo polinkį į literatūrą ir vėlesnį darbą rengiant LLKS spaudą, tikėtina, kad B. Liesis-Kaukas prisidėjo leidžiant Kęstučio apygardos laikraštį „Laisvės varpas“, kuriame šiuo laikotarpiu pradėjo spausdinti savo eilėraščius Dainiaus slapyvardžiu.

Taigi dirbdamas ir gyvendamas su tuometinio sąjūdžio *spiritus movens*, B. Liesis kaupė patirtį. Pagrindinės apygardos darbo kryptys buvo ryšių plėtojimas, spaudos platinimas ir sąjūdžio veiklos koordinacijos tobulinimas. Ryšių plėtra leido centralizuoti ir derinti visus bendrus sąjūdžio veiksmus, o spaudai kęstutėnai skyrė ypač daug dėmesio.

Jau 1947 m. lapkričio mėnesį J. Žemaitis-Tylius oficialiai paskyrė du Kęstučio apygardos štabo pareigūnus – Petrą Bartkų-Mažrimą (tuometinį apygardos Organizacinio skyriaus viršininką) ir B. Liesį-Kauką – steigti dar vieną visiškai naują apygardą⁵³. Iš tikrųjų šiuo veiksmu jis ne tik siekė efektyvesnės partizanų dalinių kontrolės, bet ir pradėjo paskutinį Lietuvos partizanų centralizacijos etapą*. Metų pabaigoje abu kęstutėnų organizatoriai atvyko į numatytą teritoriją ir pradėjo darbą. Apygarda buvo įkurta pavasarį: 1948 m. kovo mėnesį buvo pradėtas formuoti naujos apygardos štabas, balandžio 1 d. išleistas pirmas apygardos vado, kuriuo tapo P. Bartkus, įsakymas⁵⁴.

Ši apygarda buvo ne vien patogesnis teritorinis projektas, nors būtent geografinė padėtis – išsidėstymas Vidurio Lietuvoje – buvo viena jos ypatumo priežasčių. Jai atiteko išskirtinės funkcijos centralizacijos procese, kurios vėliau turėjo užtikrinti vieningos partizanų organizacijos gyvavimą. Pirmą apygardai buvo numatyta ryšių tarp sričių ir atskirų apygardų palaikymo užduotis⁵⁵. Antra, būtent jos teritorijoje buvo ketinama (ir pavyko) surengti visų Lietuvos partizanų

vadų suvažiavimą. Galiausiai čia glaudėsi LLKS vadovybės bunkeris, buvo leidžiama LLKS spauda. Todėl labai svarbi prisikėlimiečiams atitekusi užduotis buvo vyriausiosios vadovybės apsauga ir darbo sąlygų jai sudarymas⁵⁶. Dėl visų minėtų priežasčių nuo pat pradžių apygardoje buvo vykdoma palyginti mažai operatyvinės veiklos⁵⁷.

Įdomus ir kartu labai programiškas buvo apygardai parinktas vardas. Apygardą, kurios steigimas sutapo su didžiausiu partizanų susitelkimo laikotarpiu, nuspręsta pavadinti viltingu Prisikėlimo vardu. Vidinis (partizanų dokumentuose naudotas) apygardos slapyvardis Granitas (trumpiniu G)⁵⁸ papildomu krikščionišku simboliu įprasmino Prisikėlimo ir eschatologinę Blogio sutriuškinimo viltį (prisikėlęs Kristus kalbėjo: „Ir aš tau sakau: tu esi Petras – Uola; ant tos uolos aš pastatysiu savo Bažnyčią, ir pragaro vartai jos nenugalės“ (Mt 16, 18)⁵⁹. Kaip matyti, jau pati apygardos darbų pradžia parodė, kad buvo sutelktos stiprios intelektualinės pajėgos.

Sunku tiksliai pasakyti, kokias pareigas naujajame Prisikėlimo apygardos štabe iš pat pradžių ėjo B. Liesis, nes apygardos dokumentuose nefigūruoja jo kęstutėniškas (Kauko) slapyvardis, o istoriografijoje geriausiai žinomu Nakties slapyvardžiu kovotojas pradėjo naudotis, atrodo, tik tapęs apygardos štabo viršininku. Tačiau galbūt pirmuosiuose apygardos įsakymuose B. Liesis yra „Kęstučio] Š[tabo] pagalbinis pareigūnas Vижoklis“⁶⁰.

Vasarą centralizacijos planams pajudėjus, J. Žemaitis-Vytautas apsilankė naujoje apygardoje (Dukto miške, kur buvo įrengtas apygardos vadovybės bunkeris⁶¹) ir nemažai partizanų pakėlė į aukštesnes pareigas naujai sukurtuose partizanų sąjūdžio organuose. 1948 m. liepos 27 d. Prisikėlimo apygardos vadas P. Bartkus-Mažrimas tapo naujai kuriamos Vieningos laisvės kovos sąjūdžio organizacijos (VLKSO) (trumpai gyvavusio LLKS pirmtako) štabo Organizacinio

skyriaus viršininku. Pirmąjį apygardos štabo viršininką L. Grigonį J. Žemaitis perkėlė į atsilaisvinusią apygardos vado vietą, o B. Liesiui buvo perduotos L. Grigonio pareigos⁶². Naujasis štabo viršininkas pradėjo pasirašinėti Nakties slapyvardžiu. Nuo jo atsiradimo išlikusiuose Prisikėlimo apygardos ir LLKS dokumentuose jau gausu informacijos apie šio pareigūno veiklą*.

Be einamų (įprastų visoms apygardoms) reikalų, pirmaisiais Prisikėlimo apygardos gyvavimo metais buvo svarbu užtikrinti ir sklandų visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimo darbą. Įspūdingo masto ir intensyvumo suvažiavimo dalyvių darbas kiekybiškai ir kokybiškai praplėtė ligtolinę partizanų veiklą. Įsteigus LLKS, dalis apygardose vykdytų funkcijų buvo perkeltos į jau veikiantį aukščiausiąjį sąjūdžio lygmenį.

1949-ieji buvo penktųjų partizaninio pasipriešinimo metų pradžia ir kartu pirmas visuotinis iki tol vykusio pasipriešinimo permąstymas. Įsteigus LLKS, ginkluotasis pagrindis patyrė prieštarinę evoliucinę transformaciją – didelėmis pastangomis pasiekė stipriausią organizacinę fazę ir įtvirtino save kaip teisėtą Lietuvos valdžią, o kartu inicijavo savo paties redukciją – ėmėsi mažinti ginkluotosios kovos mastą ir kovotojų skaičių, sukti nuo ginkluotos kovos link visuomeninės veiklos.

Iš tiesų visuomeninė partizanų veikla, stengiantis atliepti totalitarizmo sugniaužtos visuomenės ir išsiplėtojusio bei užsitęsusio partizanų sąjūdžio dalyvių poreikius, suklestėjo suvienyto LLKS laikotarpiu. Išaugęs jos poreikis įvardijamas jau pirmuosiuose visuotinio Lietuvos partizanų vadų susirinkimo pasitarimuose. Visuomeninė veikla į partizanų programą buvo įtraukta nuo pat pradžių. 1946 m. vasarą steigiant (nesėkmingai) Bendrą demokratinio pasipriešinimo sąjūdį (toliau – BDPS), Pietų Lietuvoje visuomeninio pobūdžio veikla buvo priskirta

BDPS Politiniam sektoriui, kuris dar 1948 m. lapkričio 10–12 d. Prisikėlimo apygardoje vykusiame Vakarų ir Rytų sričių partizanų vadų posėdyje (turėjusiam lemiamos reikšmės organizuojant visuotinį vadų susirinkimą) buvo pervadintas Visuomenine dalimi. Iš tiesų, prieš įsteigiant LLKS, tai tebuvo pavadinimų kaita, o pradėjus galutinio partizanų suvienijimo darbus, visuomeninę veiklą imta sąmoningai plėsti (jei ne faktiškai, tai bent programiškai).

Svarbiausias visuomeninės programos autorius ir įgyvendintojas buvo J. Šibaila-Merainis, jo dešiniąją ranka tapo B. Liesis. Tikėtina, kad šie du vadai bendravo ir dirbo kažkokį bendrą darbą dar iki partizanų vadų suvažiavimo. Būtent J. Šibaila-Merainiui rekomendavus, B. Liesis tapo vyriausiosios vadovybės nariu ir buvo paskirtas Visuomeninės dalies Tautinio skyriaus viršininku⁶³. Prisikėlimo apygardos vado 1949 m. vasario 27 d. įsakymu B. Liesis buvo atleistas iš apygardos štabo viršininko pareigų, taip pat iš laikinai einamų apygardos štabo Informacinio skyriaus viršininko ir Operatyvinio skyriaus viršininko pareigų⁶⁴. Viena vertus, tokia pareigų gausa vieno asmens rankose rodo sėkmingą sovietų jėgos struktūrų darbą slopinant sąjūdį ir naikinant jo narius, kita vertus, atskleidžia B. Liesio darbštumą ir sukauptą patirtį.

Nustačius LLKS tolesnės veiklos gaires, reikėjo imtis atitinkamų veiksmų siekiant sutvarkyti konkrečias jose nurodytas ir papildomais norminiais dokumentais detalizuotas veiklos sritis. LLKS pareigūnams buvo nurodyta parengti visą šūsnį svarbių dokumentų (rengti sąjūdžio struktūriniai pertvarkymo ir sąjūdžio veiklai reikalingi dokumentai, pavyzdžiui, susiję su psichologiniu pasirengimu ir morale⁶⁵, partizanų ir gyventojų santykių reguliavimu, mobilizaciniais planais⁶⁶ karo atveju⁶⁷ ir kt.⁶⁸). Prasidėjęs ankstyvą pavasarį naujų

centralizuotai partizanų veiklai reikalingų dokumentų rengimas intensyviai vyko bent iki vasaros vidurio. 1949 m. birželio 15 d. LBTSkV [Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Visuomeninės dalies Tautinio skyriaus viršininko] B. Liesio-Nakties raporte Jūros srities vadovybei pažymėta, kad Prisikėlimo apygardai buvo išsiųsta nemažai naujai parengtų dokumentų: „Dvasinis parengimas, Visuomeninis parengimas, Visuomeninė veikla [projektas], LLKS atžymėjimai [projektas], LLKS stambesniųjų org. vienetų vadovybių statusas [projektas]“⁶⁹.

B. Liesiui buvo paskirta viena speciali užduotis – pasirūpinti bendros LLKS dalyvių skiriamųjų ženklų ir laipsnių sistemos sukūrimu. Šis klausimas buvo svarstomas dar žiemą partizanų vadų suvažiavime. Nuspręsta parinkti konkrečius ženklus surengiant konkursą, o jį organizuoti pavesta B. Liesiui-Nakčiai⁷⁰. 1949 m. birželį jis vis dar dirbo su įvairiais skiriamaisiais ženklais susijusius darbus,⁷¹. 1949 m. gegužės 25 d. datuotas B. Liesio-Nakties parengtas „Priedėlis prie LLKS Atžymėjimų projekto“, papildantis Laisvės Kovos Karžygio garbės vardo apdovanojimo ir Sužeidimo ženklo suteikimo ir dėvėjimo tvarką⁷². 1949 m. birželio 12 d. B. Liesis pristatė pagrindinių partizanų skiriamųjų ženklų – P[artizanų] ženklo, P[artizanų] kepurės ženklo ir P[artizanų] pareigų ženklų – projektus konkursui⁷³. Dokumente minimi kartu siunčiami priedėliai prie raporto – „siunčiamų projektų piešiniai ir modeliai“. Keletas siųstų piešinių išliko Prisikėlimo apygardos archyve⁷⁴. Birželio 27 d. B. Liesis-Naktis išsiuntė LLKS vyriausiajai vadovybei P[artizanų] viršilos laipsnio ženklų projektus. Raporte B. Liesis pažymėjo, kad yra kategoriškai nusiteikęs prieš šio naujo laipsnio įvedimą⁷⁵.

Nemažai jėgų buvo skiriama ir ženklų prasmei išaiškinti partizanų spaudoje, pavyzdžiui, aiškinant kombatanto apibrėžimą

pagal Ženevos konvenciją⁷⁶ ar populiariai dėstant, kodėl ne visi patirti sužeidimai nusipelno viešai nešiojamo sužeidimo ženklo. Darbinėje B. Liesio užrašų knygutėje yra toks pasażas (jo nepavyko rasti publikuoto): „Sužeidimo ženklas yra sąjūdžio garbės ženklas. Tuo tarpu sužeidimai, gauti nelaimingų atsitikimų metu (tuo labiau – dėl sąjūdžio narių ar dalyvių kaltės), sąjūdžiui garbės nedaro, todėl ir sąjūdžio garbės ženklu neatžymėtini. Juk neapdovanotinas kryžiumi ir tas P[artizanas], kuris pasižymėjo didžiausia narsa kautynėse, kurios vėliau pasirodė įvykusios su kaimyniniu P[artizanų] daliniu.“⁷⁷

Aprašyta situacija veikiausiai paremta karčia asmenine B. Liesio patirtimi, kai kovodamas dar Rolando būrio gretose tamsoje susišaudė su gretimoje teritorijoje veikiančiu partizanų būriu. Per kautynes žuvo vienas partizanas⁷⁸.

Kitas platus LLKS Visuomeninės dalies Tautinio skyriaus viršininko veiklos baras buvo spauda. Istoriografijoje daugiausia pabrėžiami B. Liesio poetiniai tekstai. Jis ir pats dažniau tokius rašė, jiems skirta daugiau vietos ir jo užrašų knygutėje. Vis dėlto B. Liesio prozą verta atskirai paminėti vien jau dėl žanrinio išskirtinumo. Pasak L. Grigalavičiūtės, B. Liesio plunksnai priklauso nemažai pakilių vedamųjų, išspausdintų Kęstučio apygardos laikraštyje „Laisvės varpas“. Laikraštyje „Prie rymančio Rūpintojėlio“ kovotojų ir gyventojų dvasia keliama truputį kitokio pobūdžio rašiniais: aprašomi pavojingi, bet linksmi ar net komiški nutikimai, kaip jau anksčiau cituotas pirmojo partizaniško mūšio 1945 m. atpasakojimas („Ugnies krikštas“), taip pat drąsos ir okupantų bailumo ar kvailumo pavyzdžiai.

Greta autorinių tekstų rašymo būta nemažai einamųjų leidybinių darbų. Iš kur gauti mašinų, rašalo, popieriaus, buvo nuolatinis galvos skausmas visiems partizanams. Net ir apsirūpinus būtinomis

spaudos priemonėmis, parengti kokybiškus spaudinius dažnai būdavo nelengva. Antai darbinėje B. Liesio užrašų knygutėje yra išlikę laikraščio „Prie rymančio Rūpintojėlio“ antraštinio lapo vinjetės bandymai spaudžiant skirtingu tušu⁷⁹. Nepaisant bandymų, išlikusiame „Prie rymančio Rūpintojėlio“ numeryje rašalas persisunkė kiaurai iki trečio puslapio ir jį dėl to net šiek tiek sunku skaityti⁸⁰. B. Liesiui taip pat tekdavo redaguoti tekstus ir dalykinėmis pastabomis ugdyti pradedančiuosius partizaniškos spaudos bendradarbius⁸¹.

Dar vienas gana dažnas B. Liesio darbas vyriausiojoje vadovybėje buvo sekretoriauti per susirinkimus ir rengti stenogramas bei protokolus (sekretoriaus pareigas jis ėjo ir per visuotinį Lietuvos partizanų vadų suvažiavimą). Apie sekretoriavimo praktiką liudija ir po kelis kartus rašyti to paties teksto variantai darbinėje B. Liesio užrašų knygutėje – nuo sunkiai įskaitomų, paskubomis darytų įrašų iki tvarkingų, grafiškai struktūruotai išdėstytų rankraščių. Nemažai jų (ypač raportų ir instrukcijų) perbraukta vienu arba dviem įstrižais brūkšniais per visą užrašų knygutės lapą, o išlikusiame Prisikėlimo apygardos archyve yra ir jų mašinraščio variantai⁸².

Galiausiai B. Liesis vykdė ir žemesniųjų dalinių vizitacijas. Tokios užduoties paskyrimas vienam jauniausių (keleriais metais buvo jaunesnis tik P. Bartkus, gimęs 1925 m.) vyriausiosios vadovybės narių buvo suprantamas žingsnis. Tuo metu daliai vyriausiųjų partizanų vadų iš tiesų (dėl ligų, atsiradusių dėl amžiaus ir itin sunkių gyvenimo sąlygų, arba dėl patirtų sužeidimų) keliauti buvo sunku. Tik dvidešimt septynerių sulaukęs ir kritinių sužeidimų nepatyręs B. Liesis galėjo tuo užsiimti⁸³. Vis dėlto ir jam keliaujant tekdavo susidurti su sunkumais, kurių dalį užrašė pats: „Šį sykį mūsų siunta mažesnė. Mat, antra savaitė, kaip „girti“ vaikštom.

Temperatūra, rodos, neaukšta, kažkas apie 37, bet tad prakeiktas galvos svaigulys – rimtesniam darbui susikaupti neduoda. Turbūt gripas koks... ar spendioitas. Gaila, kad „antigripino“ negalim naudoti. Vis tas nykštys maišo. Susitikt, žinoma, geras daiktas, tik kad sunkiai paeinam. Jei reikės, kaip nors atstumsim, tik mūsų kelionei daugiau laiko skirkit.“

ASMENYBĖS BRUOŽAI

Cituotame laiške ginklo broliui – dalykiškas, šmaikštus bendražygis, pasiryžęs daryti tai, kas reikalinga, net ir rizikingoje situacijoje. Tokį vado paveikslą galima sudėlioti iš oficialių partizanų dokumentų.

Nuo pat partizaninio kelio pradžios B. Liesis buvo apibūdinamas kaip inteligentiškas, išsilavinęs žmogus, atsidurdavęs ten, kur jo labiausiai reikėdavo, ir imdavęsis veiksmų ne tik dėl savo, bet ir – gal net visų pirma – dėl kitų gerovės. Verta prisiminti D. Liesytės pasakojimą apie abu jos brolius mokyklos šokiuose: Antanas siekdavęs atsidurti dėmesio centre ir visus nustebinti, o Bronius rūpinęsis, kad pirmiausia gerai jaustųsi jį supantys žmonės.

Tačiau B. Liesio buvimas įvykių centre buvo gana... tylus. Iš partizanų vadų išlikusių pasitarimų protokolų matyti, kad B. Liesis daugiau klausėsi nei kalbėjo. Visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimo protokole užfiksuota, kad B. Liesis-Naktis kalbėjo tik kartą – paminimas svarstant antrąjį klausimą (sąjūdžio ideologijos), drauge su P. Bartkumi-Žadgaila ir L. Grigoniū-Užpaliu pritariantis J. Šibailos-Merainio mintims. Atrodo, B. Liesiui buvo išties artimos J. Šibailos idėjos, tai rodo ir vėliau darniai reiškiamą abiejų LLKS VD vadų nuomonė.

Reikėtų pripažinti, kad LLKS vyriausiąją vadovybę sudarė išskirtinės asmenybės.

Dauguma LLKS narių už B. Liesį buvo ne tik vyresnio amžiaus, bet ir labiau išsilavinę, turintys patirties ir intelektualio pajėgumo atlikti daugiasluoksnią ir daugiaperspektyvią sudėtingos Lietuvos situacijos refleksiją (valstybės teisinės situacijos, tarptautinių politinių galimybių, visuomenės socialinės būklės etc.). Vis dėlto, atrodo, kad B. Liesį rinktis pasišventusio vykdytojo, o ne iniciatoriaus kelią iš tiesų paskatino ne autoritetų baimė, o charakterio polinkis. Antai dar trejais metais jaunesnis P. Bartkus-Žadgaila – išskirtinės energijos organizatorius – aktyviai įsitraukdavo į svarstomų klausimų aptarimą.

Vis dėlto būtų didelė klaida tokį B. Liesio santūrumą priskirti charakterio blankumui. Net ir išlikusi dalykinė užrašų knygutė liudija apie gyvybingą, nenustygstancią asmenybę. Plotai tarp užrašų nepaliekami tušti, užpildomi piešiniais, kaligrafiškais įrašais ar „Nakties“ parašo bandymais ir net loginiais teoriniais uždaviniais. Apie vaizduotę, optimizmą ir humoro jausmą liudijantys piešiniai kartais pagyvina dalykinius užrašus netikėtais proveržiais, pavyzdžiui, LLKS organizacinės schemos raporto juodraštis užbaigiamas futbolo rinktinės žaidėjų, dėvinčių LLKS marškinėlius, piešiniu⁸⁴. Atrodo, kad B. Liesis mėgo šį sportą, futbolininko figūra užrašinės paraštės kartoja gana dažnai.

Netikėčiausi jo užrašai yra susiję su muzika. Vienas knygutės atvartas⁸⁵ – skirtas dainoms užvesti. Žinoma, kad užvedėjui labai svarbu žinoti pirmąjį dainos intervalą. Schemą sudaro lentelė su muzikos intervalais (nuo mažosios sekundos iki oktavos) ir pagal pirmąjį melodijos intervalą sudėliotomis dainomis (atskirai kylančios ir nusileidžiančios melodijos). Tai – ne profesionalo, o muzikos praktiko, turinčio teorinių žinių, daryti užrašai. Taigi, „šauniojo kvarteto“ užvedėjas ir buvo ne kas kitas, kaip B. Liesis. Lentelė gana daug kartų taisyta braukiant ir kilnojant dainas į gretimų intervalų eilutes. Galbūt

B. Liesis nebuvo toks užtikrintas iš klausos nustatydamas intervalą, o galbūt vėliau turėjo galimybę pasitikrinti ir pataisyti.

Dar įdomesnis dalykas B. Liesio knygutėje – tolygaus dvylikos dalių derinimo skaičiavimas⁸⁶. Nors partizanai neretai turėdavo akordeoną, šie užrašai, kitaip nei B. Liesio lentelė, vargu ar buvo praktinio pobūdžio. Tolygusis derinimas galėjo būti žinomas B. Liesiui dėl dar vaikystėje išaiškėjusio polinkio į mechaniką ir inžineriją, namuose stovėjusio pianino (taip pat derinamo tolygiuoju derinimu). Juo labiau kad ranka suskaičiuoti visų muzikos intervalų santykius ne tik sudėtinga, bet ir nelabai įmanoma (po mi bemol reikėtų traukti jau nebe kvadratinę, bet kubinę šaknį). Ir nors skaičiuojant intervalų santykius įvelta klaidų, kvadratinė šaknis iš 2 ištraukta preciziškai.

Kaip darbinėje partizanų vado užrašų knygutėje atsidūrė muzikos teorijos darbas? Tame pačiame puslapyje šalimais nubraižyta eilėdaros schema (anapesto triskiemenis ir jambo dviskiemenis rimas) sustiprintų spėjimą, kad visi išvardyti skaičiavimai galėjo atsirasti teoriškai aiškinant šiuos dalykus darbą stebinčiam pašnekovui. Ir nors eilėdaros schemos galėjo būti nubraižytos ir dėl praktinių poreikių – juk B. Liesis kartais (su) redaguodavo partizanų leidiniams atsiųstų eilėraščių ritmiką⁸⁷ o nereguliarus metras eilutės pabaigoje kaip tik ir rodytų, kad braižyta veikiausiai turint omenyje konkrečius eilėraščius, galbūt aiškinant eilėdaros esmę patiems autoriams ar kolegoms leidėjams – tai derinimo schema veikiausiai buvo grynai intelektualio pokalbio dalis.

B. Liesio inžineriniai gebėjimai buvo pastebėti sprendžiant sąjūdžiui iškylančius iššūkius. Ryšininkė L. Grigalavičiūtė prisimena tokį epizodą:

„1948 m., kai jau matėsi, kad mūsų laisvės vizijos grimzta į bedugnę, Žemaitis mus

visus ragino kuo daugiau rašyti ir tiesos žodį kuo plačiau paskleisti žmonėms, kad žmonės neprarastų vilties, nes žmonės jau buvo pavargę. Bronius Liesis buvo apygardos štabo propagandos skyriaus viršininkas, jis visada rašydavo vedamąjį.

Vieną sykį girdžiu, kaip Žemaitis jam sako:

– Žmonės jau laukia laikraštukų, o tu dar vedamojo neparašei. Kodėl taip?

– Matricos negaliu gauti, – ėmė aiškintis Liesis.

Spausdinimui priemonių gauti buvo labai sunku, spausdinimo popieriaus važiuodavau pas brolių į Kauną, iš ten veždavusi rašomųjų mašinėlių juosteles, o matricos niekur negavom. Aš nešiojau „margizetinius“ apatinius. Nuėjau į krūmus, nusivilkau juos ir atidaviau Liesiui vietoje matricos. Neišėjo tokios geros raidės kaip su tikra matrica, bet vis tiek spausdinom ir išleidom naują laikraštį.⁸⁸

Atrodo, ši alternatyvi spaudos technologija Kęstučio apygardos štabe vėliau buvo neblogai įvaldyta. Apie 1949 m. leidybos reikalais rašytame J. Šibailos rašte pateikiamos tokios instrukcijos: „Vietoj šilkinio tinklelio galima naudoti gerai ištemptas muslino audeklas ir darbas puikiausiai eina. Matricų galima gauti, kiek tik norint. Jos kaštuoja apie 20 rb. Siūlyčiau rotatorių pasigaminti, nes viskas gali atsieiti vos keletą rublių. Visi jo pasigaminimo aprašymai yra KV žinioje.“⁸⁹

Išlikę atsiminimai ir dokumentai liudija apie tai, kad B. Liesis buvo drąsus nutrūktgalvis, tačiau neprarasdavo šalto proto net mūšio įkarštyje, nesirinko lengvesnių kelių, net ir labai sunkiomis sąlygomis išlaikė dvasios tvirtumą ir optimizmą. Cituoto pirmojo mūšio aprašymo pabaigoje užrašytas padaršinimas „Ir blogiausioje padėtyje nenusimink“ galėtų būti vadinamas jo asmeniniu motto. Charakteringas ir paskutinis laikraštyje „Prie rymančio Rūpintojėlio“

išspausdintas jo tekstas, kuris pasirodė jam pačiam jau žuvus: „Tik kam apraudi mus be laiko?! Ar mes jau taip likome nuskriausti?! Ar mes jau tokie vargšai?! Tiesa, netekome namų, tačiau, kur neužeiname, ten dabar mūsų namai; netekome šeimos, motinos, brolio, bet kiekvieno lietuviu motina dabar ir mūsų motina, o kiekvienas taurus lietuvis – mūsų tikras brolis; netekome turto, ką turėjome, bet visa Lietuva mūsų turtu paliko; netekome sveikatos ir gautų žaizdų randai mūs kūną puošia, bet užtat įgijome nemirštamą garbę; netekome pagaliau gyvybių, bet tautai amžinatvę laimėjom; kapuos, sakai, dabar mums vietos nėra, bet juk visas kraštas dabar mūsų kapai! Argi ne daugiau laimėjome kaip netekome?!“⁹⁰

MIRTIS IR ATMINTIS

B. Liesis žuvo 1949 m. rugpjūčio 13 d. pakeliui į stovyklą Užpelkių miške (Grinkišio valsčiuje, netoli Radviliškio), apsupus sovietų saugumo pajėgoms. Tai buvo vienos iš tų kautynių, kurios pakeitė tolesnę partizaninio karo eigą. Buvo beveik visiškai sunaikintas Prisikėlimo apygardos štabas, žuvo du vyriausiosios partizanų vadovybės nariai ir LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos signatarai – B. Liesis ir P. Bartkus.

Tiek pirmasis B. Liesio ugnies krikštas, tiek ir paskutinės kautynės buvo aprašytos du kartus: pirmąkart – praėjus vos pusmečiui po įvykio, antrąkart – jau nepriklausomybės metais. Abu užrašymai priklauso dviem vieninteliams sėkmingai pasitraukusiems partizanams. Remdamasis oficialiomis LLKS kautynių aprašymo instrukcijomis⁹¹, 1949 m. gruodžio pabaigoje įvykį aprašė mūšyje sunkiai sužeistas apygardos štabo narys Laurynas Mingėlas-Džiugas. Šis aprašymas išliko paslėptame apygardos archyve, 2004 m. atrastame Mėnaičių kaimo Miknių

sodyboje. 1949 m. čia vyko LLKS vadovybės suvažiavimas, o po Užpelkių kautynių metus gydėsi L. Mingėlas. Iš apsupties išvedęs sužalotą kovos draugą, 1998 m. kautynės aprašė apygardos štabo apsaugos dalinio kovotojas Viktoras Šniuolis-Vitvytis,. Abu šaltiniai kartu su L. Mingėlo piešta kautynių schema pateikti Dariaus Žygelio Užpelkių kautynių tyrimui⁹².

Užpelkių miške kritusiųjų kūnai buvo niekinami Grinkiškio miestelio, vėliau – Radviliškio miesto aikštėje, galiausiai sumesti į Mečionių sodybos šulinį Antoniškų kaime (greta Radviliškio)⁹³.

Atrodo, saugumiečiai gana ilgą laiką nesu-prato, kokį grobį sugavo Užpelkiuose, kadangi ir pati Užpelkių MGB operacija buvo eilinis planinis tikrinimas pagal neseniai gautą operatyvinę informaciją⁹⁴. MGB operatyvinėje ataskaitoje taip pat buvo klaidingai nurodytos žuvusiųjų tapatybės, pažymėta, kad vyksta likusių nukautųjų atpažinimo procesas.

B. Liesio kūnas buvo atpažintas ne anksčiau kaip 1950 m. viduryje. Tai teko padaryti lageryje kalinčiai seseriai Danutei: „Mane staiga iššaukė <...> ir ištraukia nuotrauką Broniaus. Akys atviros, bet žvilgsnis toks nematantis, ne tais... Ir aš sakau: „ką jūs padarėt su juo!“ Aš maniau, kad jis gy-

vas, bet aš galvoju – ar jis išprotėjęs, ar ką? Nes akys atmerk... akys žiūri, bet nemato. Visas toks kažkoks... baisus. Tai jūs, sako, tai jūs pasirašykite, kad čia jūsų brolis <...> ne ne, sakau, man tik pasirodė <...> bet jie suprato. Sako: „mes jums pasakysim. Čia jis yra negyvas. Čia jis yra negyvas, ir mes tik dėlto norim, kad jūs mums pasakytumėt, kad mes jo nieiškotumėm. Žodžiu, kad jis, kad mes daugiau jo nieiškotumėm miške“. Jie taip aiškino. O, sako: „ar jūs prisipažinsit, ar ne, tai nesvarbu, mes jau supratom.“⁹⁵

1991 m. V. Šniuolio iniciatyva buvo pradėta jo bendražygių palaikų paieška. Juos suradus, tais pačiais metais partizanai buvo palaidoti Radviliškio miesto kapinėse⁹⁶.

LLKS Tarybos prezidiumo 1950 m. lapkričio 23 d. nutarimu B. Liesis buvo apdovanotas 1-ojo ir 2-ojo laipsnių Laisvės kovos kryžiais (po mirties) – pačiu aukščiausiu LLKS apdovanojimu, jį iš viso yra gavę tik aštuoni laisvės kovotojai. 1997 m. gruodžio 22 d. jam buvo pripažintas kario savanorio statusas. 1998 m. gegužės 13 d. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos įsakymu B. Liesiui suteiktas pulkininko laipsnis. Lietuvos Respublikos Prezidento 1998 m. gegužės 19 d. dekretu jam buvo suteiktas Vyčio Kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinas (po mirties).

Nuorodos

¹ Plg. N. Gaškaitė-Žemaitienė, *Žuvusiųjų prezidentas: Jono Žemaičio biografija*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998 [2005; 2007].

² (Ne tik Lietuvos) viešojoje erdvėje A. Ramanauskas susilaukia išskirtinai daug dėmesio, tačiau, kalbant apie akademinis tyrimus, tai paskutinė ir rimčiausia biografija: A. Anušauskas, *Aš esu Vana-gas*, Vilnius: Dominicus Lituanus, 2018.

³ Enrika Žilytė, „Partizanų vadų kolektyvinė biografija“, *Lietuvos istorijos studijos*, 2016, Nr. 38, p. 84–112.

⁴ Enrika Žilytė, „Juozas Šibaila-Merainis: partizaninis karas iš asmeninės perspektyvos“ [magistro darbas], Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.

⁵ Balys Vaičėnas, *Partizano sąsiuviniai: Lokio rinktinės vado dienoraštis, laiškai, manifestaciniai tekstai*, Vilnius: Tautos paveldo tyrimai, 2013.

⁶ Prieiga per internetą: <http://genocid.lt/UserFiles/File/Atmintinos_datos/2014/08/201408_liesis_biogr.pdf>

⁷ Plg.: (taip pat tekste yra pavardės klaida) „Bronius Liesys“, Visuotinė lietuvių enciklopedija. Prieiga per internetą: <<https://www.vle.lt/Straipsnis/Bronius-Liesys-15251>>; taip pat: http://genocid.lt/UserFiles/File/Atmintinos_datos/2014/08/201408_

liesis_biogr.pdf>. Vikipedijos straipsnio apie Bronių Liesį išvis nėra.

⁸ Plg. paskutinė didelė sintezė: Nijolė Gaškaitė, Dalia Kuodytė, Algis Kašėta, Bonifacas Ulevičius, *Lietuvos partizanai 1944–1953*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga. Visame istoriografiniame kontekste konceptualumu išsiskiria Kęstučio Girniaus monografija *Partizanų kovos Lietuvoje*, Kęstučio Kasparo monografija *Lietuvos karas*, Bernardo Gailiaus knyga *Partizanai tada ir šiandien*, Aistės Petrauskienės disertacija *Partizaninio karo vietos: įamžinimas ir įpaveldinimas nepriklausomoje Lietuvoje*. Kitais atvejais apie partizanų karą paprastai mąstoma apygardomis arba rinktinėmis.

⁹ Prieiga per internetą: <<http://www.archyvai.lt/lt/lya/rastas-lietuvos-partizan-u-x1na.html>> [žiūrėta 2018 09 15].

¹⁰ Danutės Liesytės tremties byla, Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. V-5, ap. 1, b. 39751, l. 35.

¹¹ Broniaus Liesio studento byla, *ibid.*, f. 4, b. 17158, l. 3.

¹² Interviu su Danute Liesyte.

¹³ Broniaus Liesio gimnazijos baigimo atestatas, *ibid.*, b. 17158, l. 5–6.

¹⁴ Interviu su Danute Liesyte.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Broniaus Liesio [vyresniojo] curriculum vitae, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 631, ap. 7, b. 1230, l. 6.

¹⁸ Interviu su Danute Liesyte.

¹⁹ Broniaus Liesio studento byla, LCVA, f. 631, f. 7, b. 16210, l. 2.

²⁰ Interviu su Danute Liesyte.

²¹ Antano Liesio studento byla, LCVA, f. 631, f. 7, b. 16210, l. 2.

²² Broniaus Liesio studento byla, LCVA, f. 631, f. 7, b. 16210, l. 2.

²³ Danutės Liesytės tremties byla, *ibid.*, f. V-5, ap. 1, b. 39751, l. 26.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ M. Liesienė mirė 1944 m. Šeimos tremties byla yra dingusi, žr. Danutės Liesytės tremties bylą, LYA, f. V-5, ap. 1, b. 39751, l. 58; „Bronislovas Liesis-Kaukas, Ėglis, Naktis, 1922 04 16–1949 08 13, Antanas Liesis, Idenas, Tvanas, 1922 04 16–1950?“. Prieiga per internetą: <http://genocid.lt/UserFiles/File/Atmintinos_datos/2012/2012_Liesiai.pdf> [žiūrėta 2018 09 15].

²⁶ Interviu su Danute Liesyte.

* 1946 m. D. Liesytė buvo pabėgusi iš tremties ir gyveno pas tetą Oną Juodikaitę, visai netoli vietų, kuriose veikė Rolando partizanų būrys ir abu jos broliai.

²⁷ D. Noreika, „Nuo Lietuvos šaulių iki miško brolių: lokalsios ginkluotos struktūros raidos tyrimas“, *Genocidas ir rezistencija*, 2012, Nr. 2(32), p. 47–74.

²⁸ A. Bubnys, „Lietuvių antinacinė rezistencija 1941–1944“. Prieiga per internetą: <<http://partizanai.org/i-laisve-1991-112-149/2975-lietuvuiu-antinacine-rezistencija>> [žiūrėta 2018 09 15].

²⁹ P. Girdzijauskas, „Laisvės gynėjas. Petro Paulaičio biografijos bruožai“, *Laisvės kovų archyvas*, 2001, t. 30, p. 8.

³⁰ K. Kasparas, „Į tėvynę – iš dangaus“, *Laisvės kovų archyvas*, 1996, t. 18, p. 10.

³¹ *Ibid.*, p. 11.

³² *Ibid.*, p. 21.

³³ Interviu su Danute Liesyte.

³⁴ „Pasakoja Leonora Grigalavičiūtė“, *Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai*, p. 863, 864.

³⁵ Bronius Liesis-Ėglis, „Ugnies krikštas“, *Prie rymančio Rūpintojėlio*, 1940 m. kovas, Nr. 1, p. 11, 12.

³⁶ N. Gaškaitė, D. Kuodytė, A. Kašėta, B. Ulevičius, *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, Kaunas, 1996, p. 233.

³⁷ K. Kasparas, „Į tėvynę – iš dangaus“, *Laisvės kovų archyvas*, 1996, t. 18, p. 32.

³⁸ Pasak Onos Šimoliūnienės, „Rolando būrys bazavosi Globių girininkijos teritorijoje, miškų masyve tarp Gaurės ir Eržvilko“, „Pasakoja Ona Šimoliūnienė-Mockutė-Genovaitė“, p. 210.

³⁹ N. Gaškaitė, D. Kuodytė, A. Kašėta, B. Ulevičius, *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, p. 237.

⁴⁰ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga per internetą: <<https://www.vle.lt/Straipsnis/Lydziorinktine-15163>> [žiūrėta 2018 09 15].

⁴¹ N. Gaškaitė, D. Kuodytė, A. Kašėta, B. Ulevičius, *Lietuvos partizanai 1944–1953*, p. 238.

⁴² „Pasakoja Ona Šimoliūnienė-Mockutė-Genovaitė“, p. 503.

⁴³ *Laisvės kovų archyvas*, 1994, t. 12, p. 144.

⁴⁴ „Pasakoja Ona Šimoliūnienė-Mockutė-Genovaitė“, p. 505.

⁴⁵ Būrio ryšininkė Ona Mockutė pateikia 67 būrio partizanų, veikusių 1941–1951 m., sąrašą, „Pasakoja Ona Šimoliūnienė-Mockutė-Genovaitė“, p. 514–517.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 503.

⁴⁷ P. Girdzijauskas, „Kadagio kuopos būrio vadas Antanas Jonikas-Rolandas, Liutauras, Daktaras“, *Laisvės kovų archyvas*, 2002, t. 32, p. 85.

⁴⁸ *Laisvės kovų archyvas*, 1994, t. 12, p. 146.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ „Pasakoja Ona Šimoliūnienė-Mockutė-Genovaitė“, p. 521.

⁵¹ Rožės Jankevičiūtės 1948 m. rugpjūčio 19 d. tardymo protokolas, b. 2, l. 153 a. p.

⁵² „Pasakoja Leonora Grigalavičiūtė“, p. 862–863.

⁵³ *Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje*, Vilnius, 1999, p. 14.

* 1947 m. pabaigoje visoje Lietuvos teritorijoje jau buvo nusistovėjusi panaši partizanų organizacinė struktūra. Aukštaitijos ir Pietų Lietuvos partizanai buvo įsteigę sritis (Rytų arba Kalnų ir Pietų arba Nemuno), kurias sudarė kelios maždaug vienodo dydžio apygardos. Tuo tarpu abi Žemaitijos (Žemaičių ir Kęstučio) apygardos dar net nebuvo sujungtos į sritį, o pati iniciatyvioji Kęstučio apygarda buvo tapusi neracionaliai didelė. Koordinuoti veiklą tokioje didžiulėje teritorijoje buvo labai sudėtinga, todėl pirmiausia buvo nuspręsta atskirti dalį kęstutėnų teritorijos ir sudaryti atskirą savarankišką organizacinę vienetą.

⁵⁴ Prisikėlimo apygardos vado įsakymas Nr. 1, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 1, l. 2–3.

⁵⁵ N. Gaškaitė, D. Kuodytė, A. Kašėta, *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, p. 278.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Laikini apygardos organizacijos ir veiklos nuostatai, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 1, l. 5–6.

* Senesnėje istoriografijoje (iki Prisikėlimo apygardos archyvo atradimo 2014 m.) pateikiamas klaidingas trumpinio G aiškinimas „Gražinos“ vardu.

⁵⁸ Prisikėlimo apygardos vado įsakymas apygardai Nr. 1, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 2, l. 3.

⁵⁹ Taip pat ir Senajame Testamente dažnai vartojama uolos metafora (verčiant į lietuvių k. ir kaip „granito uola“) Dievui, žmogaus ir tautos santykiui su juo apibūdinti.

⁶⁰ [LYA, f. K-5, f. 9, ap. 1, b. 1, l. 1-1 a. p. Išsamiausiai Prisikėlimo apygardos veiklą analizavusiame straipsnių ir dokumentų rinkinyje „Laisvės kovos prisikėlimo apygardoje“ teigiama, esą partizano Vijoklio tapatybė nėra nustatyta], *Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje*, p. 10.

⁶¹ *Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai*, p. 850.

⁶² *Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje*, p. 30.

* 1948 m. gruodžio mėnesį suimta ryšininkė Leonora Grigalavičiūtė liudijo, kad 1948 m. pabaigoje Prisikėlimo apygardos štabo sudėtyje buvo B. Liesis-Kaukas, vykdęs štabo sekretoriaus pareigas, žr. Leonoros Grigalavičiūtės tardymo protokolą, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-14291, t. 3, l. 3, 33. Tuo metu B. Liesis jau buvo štabo viršininkas, pasirašinėdavęs Nakties slapyvardžiu.

⁶³ Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario mėn. 11–17 d. posėdžio protokolas. Prieiga per internetą: <<http://www.archyvai.lt/exhibitions/vasario16/s11d.htm>> [žiūrėta 2018 09 15].

⁶⁴ Prisikėlimo apygardos vado Užpalio įsakymas [nuorašas], LYA, f. K-5, ap. 9, b. 4, l. 44 a. p.

⁶⁵ Dvasinis parengimas [projektas], ibid., l. 98–101.

⁶⁶ 1948 m. gruodžio 9 d. parengti bendrieji nurodymai mobilizaciniam planui sudaryti, vesti ir kontroliuoti [nuorašas], LYA, f. K-5, ap. 9, b. 2, l. 1–2.

⁶⁷ Mobilizacinio pasirengimo ir vykdymo instrukcija, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 4, l. 115–119.

⁶⁸ Kautynių ir susidūrimų aprašymo schema, ibid., l. 37–38.

⁶⁹ Nurodymai mobilizaciniam planui, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 2, l. 62.

⁷⁰ Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario mėn. 11–17 d. posėdžio protokolas, p. 6–7. Prieiga per internetą: <<http://www.archyvai.lt/exhibitions/vasario16/s11f.htm>>.

⁷¹ 1949 m. birželį B. Liesio užrašų knygutėje rengiamo raporto dėl partizanų skiriamųjų ženklų juodraštis, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 2, l. 153 a. p.

⁷² Ibid., l. 26–27.

⁷³ LLKS Visuomeninės dalies Tautinio skyriaus vado Nakties raportas, ibid., l. 58

⁷⁴ Partizanų skiriamųjų ženklų projektas, ibid., l. 112–119.

⁷⁵ LLKS Visuomeninės dalies Tautinio skyriaus vado Nakties raportas, ibid., l. 65.

⁷⁶ *Prie rymančio Rūpintojėlio*, 1949 m., kovas, Nr. 1, p. 3, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 13, 3. 188 a. p.

⁷⁷ Broniaus Liesio užrašų knygutė, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 2, l. 162 a. p.

⁷⁸ A. Kisielius, *Blėsta laužų žarijos*, Vilnius, 1999, p. 48.

⁷⁹ Broniaus Liesio užrašų knygutė, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 2, l. 160 a. p., 162.

⁸⁰ *Prie rymančio Rūpintojėlio*, 1949 m. gegužė, Nr. 3, p. 1-3, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 13, l. 246–248.

⁸¹ 1949 m. birželio 8 d. laiško P. Girėnui juodraštis Broniaus Liesio užrašų knygutėje, LYA, f. K-5,

ap. 9, b. 2, l. 15, 151 a. p., 152. Archyvo numeracijoje supainiota šio dokumento lapų seka.

⁸² 1949 m. liepos 6 d. įrašas Broniaus Liesio užrašų knygutėje, *ibid.*, l. 131 a. p., 133; „Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio vyriausiųjų valdžios organų statusas“, *ibid.*, l. 149 a. p., 151; B. Liesio-Nakties 1949 m. birželio mėn. raportas, *ibid.*, 152 a. p.

⁸³ Broniaus Liesio laiškas Petruui-Bartkui Žadgailai, *ibid.*, 67 a. p.

⁸⁴ Broniaus Liesio užrašų knygutė, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 2, l. 126 a. p., 127 a. p.

⁸⁵ *Ibid.*, 144 a. p., 145.

⁸⁶ *Ibid.*, l. 133, 133 a. p.

⁸⁷ *Ibid.*, l. 151 a. p., 152, 153.

⁸⁸ „Pasakoja Leonora Grigalavičiūtė-Remigija, Vida, Samana“, p. 862–863.

⁸⁹ LYA, f. K-5, ap. 9, b. 2, l. 42.

⁹⁰ *Prie rymančio Rūpintojėlio*, 1949 m. rugsėjis, Nr. 4, Genocido aukų muziejaus fondas. Teksto juodraštinis variantas yra išlikęs B. Liesio užrašų knygutėje.

⁹¹ Nurodymai mūšio aprašymui rengti, LYA, f. K-5, ap. 9, b. 2, l. 153 a. p.

⁹² D. Žygelis, „Užpelkių miško kautynės“, *Karys*, 2013, Nr. 7(2011), p. 49–54.

⁹³ A. Petrauskienė, „Laisvės kovotojas ir vieta: kitoks partizanų vado Petro Bartkaus pasakojimas“, *Genocidas ir rezistencija*, 2016, Nr. 2(40), p. 62.

⁹⁴ D. Žygelis, „Užpelkių miško kautynės“, p. 54.

⁹⁵ Interviu su Danute Liesyte.

⁹⁶ *Laisvės kovos pietų Žemaitijoje*, p. 95; Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai, p. 864.

Gauta 2019 09 20

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, Didžioji g. 17/1, Vilnius

Mingailė Jurkutė

BRONIUS LIESIS-NAKTIS

Summary

The article presents a biographical research into the life of one of the signatories of the Movement of the Struggle for Freedom of Lithuania Bronius Liesys. Attempts were made to provide not only the biography of his fight but also of his personal life. On the basis of the interviews and archival data, the history of the fighter's family and life before the war and the partisan resistance movement have been investigated. It was sought to comprehend what factors, circumstances, the education acquired, the world outlook, the skills decided the fighter's joining the partisan movement and the specific trajectory, either assumed or assigned functions of the public action in the partisan structures.

Making use of the data of soviet repressive structures, reminiscences of the contemporaries (published texts and

the interview with his sister Danutė Liesytė), partisan documents, particularly the archive of the Staff of Prisikėlimas military district kept in the Lithuanian Particular Archives, the military biography beginning with the sabotage and subversion courses at the Abwehr School to the position of an ordinary fighter in Rolandas platoon (in Lydys formation, Kadagys company) and to the Chief of the National Division of the Public Relations Unit of the Movement of the Struggle for Freedom of Lithuania was reconstructed. Simultaneously it was sought to reconstruct Bronius Liesys' personality; much attention was devoted to Bronius Liesys' autographs, particularly to Bronius Liesys' personal work notebook that has survived and is kept in the archive of the Staff of Prisikėlimas military district.